

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

رساله جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

اکثریت سالاری در قرآن و نگاه امام علی (ع)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد شعبانپور شش پلی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عباس اشرفی

دانشجو:

عاطفه کابلی

شهریور ۹۲

ایستادگی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

رساله جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

اکثریت سالاری در قرآن و نگاه امام علی (ع)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد شعبانپور شش پلی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عباس اشرفی

دانشجو:

عاطفه کابلی

شهریور ۹۲

تقدیم به

همه کسانی که محطه ای بعد انسانی و وجدانی خود را فراموش نمی کنند و بر آستان کران سنگ انسانیت سرفروزمی آورند و انسان را با همه تفاوت بایش ارج می نهند.

و تقدیم به امیرالمؤمنین، علی علیه السلام، او که مظلومان را با لبه خاطر اکثریت بی فکر و اندیشه، سکوت کرد و خاندنشینی را بر حکومت که حق مخصوصش بود، اختیار کرد.

و در آخرین پروژه را به والدین و همسر مهربانم تقدیم می کنم، آن‌ها که دعای خیرشان مراد اتمام بدفتم رانج می کرد.

تقدیر و تشکر

سپاس و تشکر فراوان پیشکش استاد محترم دکتر محمد شعبان پور که با صبر و حوصله فراوان و راهنمایی‌های خویش مرایاری نمودند و با تشکر از اساتیدی که مراد را پیشبرد هر چه بهتر پروژه ام

یاری رسانند از جمله دکتر عباس اشرفی.

با تشکر از والدین مهربانم که مجازانه سعی در ارتقای تحصیلاتم داشتند و دعای خیرشان همیشه بدرقه راهم بود.

تقدیر و تشکر از همسر مهربانم که با صبر و شکیبایی مراد را تمام پروژه ام یاری رسانید.

چکیده

مقوله اکثریت سالاری از جمله مقولاتی نیست که مسلمانان برای بار نخست و از طریق تجربه غربی با آن آشنا شده باشند، بلکه بالعکس مردم سالاری در تجربه و اصول سیاسی مسلمانان حاضر بوده است. گواه آن تجربه حکومت اسلامی در صدر اسلام می‌باشد. حکومت پیامبر (ص) در مدینه و چند سال حاکمیت امام علی (ع) در کوفه بزرگترین شاهد در تجربه نحوه دخالت مردم در حکومت است. خداوند نیز در جای جای قرآن کریم، به وصف اکثریت پرداخته و در این زمینه سخن گفته است.

این پایان نامه در صدد بررسی جایگاه اکثریت در دیدگاه قرآن کریم و سیره امام علی (ع) است چراکه دانستن دیدگاه اسلام در این باره ما را در اعتبار بخشیدن به رأی اکثریت (که امروزه به عنوان یک اصل پذیرفته شده است)، یاری می‌رساند. با بررسی آیات و روایات به این نتیجه دست می‌یابیم که قرآن کریم و امامان ما به حضور حداکثری ارج می‌نهند. اگرچه عملاً در بیشتر مواقع از اکثریت خیری نیست چراکه اکثریت در بیشتر اوقات به دنبال خواهش‌های دل می‌روند. قرآن کریم می‌خواهد ما را به این نکته متوجه کند که اکثریت و اقلیت ملاک نیست، بلکه ملاک حق چیزی غیر از کمیت است. ممکن است گاهی حق با اقلیت باشد و گاهی با اکثریت. چنانکه گاهی خداوند به اکثریت ارج می‌نهد و گاهی آن را زیر سؤال می‌برد. این رساله با تحلیل محتوای آیات و سیره امام علی (ع) به نقش و جایگاه اکثریت در حوزه‌های مختلف (و نه فقط در سیاست)، بررسی موارد و مصادیق اعتبار یا عدم اعتبار رأی اکثریت پرداخته است تا زمینه فحص بیشتر را برای دانشجویان و اهل پژوهش فراهم سازد.

کلید واژگان: اکثریت سالاری، اعتبار، رأی مردم، قرآن، کلام امام علی (ع)

فهرست مطالب

- پیشگفتار..... ۱
- تبیین موضوع..... ۱
- ضرورت و اهمیت موضوع..... ۲
- پیشینه تحقیق..... ۲
- سئوالات تحقیق..... ۳
- فرضیه تحقیق..... ۴
- روش تحقیق..... ۴
- گزارشی از رساله..... ۴
- فصول: کلیات پژوهش..... ۶**
- مفهوم شناسی اکثریت..... ۶
- الف. معنای لغوی..... ۷
- ب. معنای اصطلاحی..... ۹
- ۱- دموکراسی (اکثریت سالاری)..... ۱۰
- ۲- مردمسالاری..... ۱۴
- ۳- مردمسالاری دینی..... ۱۵
- الف) وجوه اشتراک:..... ۱۷
- ب) وجوه افتراق:..... ۱۸
۲. قائلین به اعتبار رأی اکثریت و دلایل آنان..... ۲۰
- دلیل اول؛ دلیل قرآنی..... ۲۰
- دلیل دوم؛ سیره معصومین..... ۲۱

- ۲۲.....دلیل سوم؛ امضای سیره عقلا.....
- ۲۳.....دلیل چهارم؛ سیره فقها.....
۳. قائلین به اعتبار رأی اقلیت و دلایل آنان..... ۲۴.....
- الف. دلایل عقلی:..... ۲۴.....
- ب. دلایل نقلی:..... ۲۵.....
۴. آیا اعتبار به رأی اکثریت، عددی است یا کیفی؟..... ۲۶.....
- اشکالات اکثریت سالاری..... ۲۷.....

فصل دوم: اعتبار رأی اکثریت در حوزه معرفت و اخلاق..... Error! Bookmark not defined.

- الف. بررسی نقش اکثریت در حوزه ی معرفت و دانش..... ۳۲.....
- ب. نقش اکثریت در حوزه ی اخلاق..... ۴۲.....
- جایگاه «کثرت» در قرآن..... ۵۹.....
- اکثریت مذموم از نظر قرآن..... ۵۹.....
- اکثریت ممدوح از نظر قرآن..... ۶۳.....
- الف. ذکر یاد خدا..... ۶۴.....
- ب. اوصاف بهشت..... ۶۴.....
- ج. کثرت رزق در سایه صدقه..... ۶۵.....
- د. اعتصام به حبل الله و دوری از تفرقه..... ۶۵.....
- رأی اکثریت؛ تجسم اراده الهی..... ۶۷.....
- دیدگاه امام علی (ع) در اعتبار اکثریت..... ۶۹.....
- ابهام تعارض در آیات و کلام امام علی (ع) در اعتبار رأی اکثریت..... ۷۷.....
- شعار اسلام در پیروی از اکثریت..... ۷۹.....

- ۸۱ جمع بندی
- ۸۳ فصل سوم: اکثریت در حوزه ی سیاست و جامعه
- ۸۴ - حکومت و نیاز به نظام سیاسی
- ۹۰ الف. اعتبار رأی اکثریت در حوزه ی حکومت (بیعت).
- ۹۴ - تفاوت بیعت با نظام اکثریت سالاری و دموکراتیک.
- ۹۵ - دلایل بیعت از نگاه قرآن.
- ۹۷ - دیدگاه امام علی (ع) درباره بیعت.
- ۱۰۴ - دیدگاه اندیشمندان درباره رأی اکثریت در حوزه حکومت.
- ۱۰۵ - نقد دیدگاه اندیشمندان.
- ۱۰۶ - آیا اسلام بیعت را تأیید و امضا کرده یا به نقد آن پراخته است؟
- ۱۰۸ - آیا بیعت امروزه یک اصل اساسی است؟
- ۱۰۹ - نظام «اتباع اکثر» یا نظام «اتباع احسن».
- ۱۱۰ جمع بندی
- ۱۱۱ ب. اعتبار رأی اکثریت در حوزه ی اجتماع (شوری).
- ۱۲۰ - شبهه شورایی بودن حکومت.
- ۱۲۲ - دیدگاه امام علی (ع) در اعتبار رأی اکثریت در اجتماع.
- ۱۲۴ - نمونه هایی از اعتبار دادن رأی اکثریت در سیره امام علی (ع).
- ۱۲۷ - نمونه هایی از اکثریت سالاری.
- ۱۲۷ ۱- جنگ احزاب و مردم سالاری.
- ۱۲۸ ۲- جنگ بدر و مردم سالاری.
- ۱۲۹ ۳- جنگ احد و مردم سالاری.
- ۱۳۰ ۴- جنگ صفین و مردم سالاری.

جمع بندی ۱۳۲

ج. اعتبار رأی اکثریت در حوزه‌ی فرهنگ (تعاون) ۱۳۳

- تعاون در لغت ۱۳۴

- لزوم تعاون و توجه به رأی اکثریت در نیکبها ۱۳۶

- اثر تعاون در اجتماع ۱۳۸

- شرایط و ویژگی های مشارکت تعاونی ۱۳۹

جمع بندی فصل ۱۴۰

فصل چهارم: اکثریت در حوزه‌ی شریعت و احکام دینی ۱۴۱

- اجماع در لغت **Error! Bookmark not defined.**

الف: نقش اکثریت در اجماع به عنوان سند مشروعیت حکومت اسلامی و تعیین حاکم **Error! Bookmark not defined.**

- اجماع و دیدگاه اهل سنت و شیعه در نظر اکثریت **Error! Bookmark not defined.**

- استناد اهل سنت به لزوم پیروی از اجماع طبق آیه ۱۰۳ آل عمران **Error! Bookmark not defined.**

- آیه اولی الامر **Error! Bookmark not defined.**

- بررسی اقوال هفتگانه **Error! Bookmark not defined.**

- مصداق اولی الامر **Error! Bookmark not defined.**

جمع بندی **Error! Bookmark not defined.**

ب. نقش اکثریت در عرف به عنوان یکی از منابع فقهی و کشف احکام شرعی ۱۵۹

الف. عرف در لغت ۱۵۹

ب. عرف در اصطلاح ۱۶۰

ارتباط عرف و رأی اکثریت.....	۱۶۱
انواع عرف.....	۱۶۲
الف. عرف عام و خاص.....	۱۶۲
ب. عرف کارشناس و غیر کارشناس.....	۱۶۳
- کاربرد عرف	۱۶۴
الف. عرف و مسئله اصولی	۱۶۴
ج. قلمرو دلالت عرف	۱۶۷
- نمونه های اعتبار اکثریت در احکام شرعی	۱۷۰
۱- وجوب نماز آیات	۱۷۰
۲- رؤیت هلال ماه	۱۷۰
۳- انتخاب و شناخت مرجع اعلم.....	۱۷۰
۴- لباس نمازگزار	۱۷۱
۵- وضو	۱۷۲
۶. آبها	۱۷۴
جمع بندی	۱۷۵
Error! Bookmark not defined.	جمع بندی فصل
Error! Bookmark not defined.	جمع بندی و نتیجه گیری کلی
فهرست منابع و مآخذ.....	۱۸۰
الف. کتب	۱۸۰
ب. مقالات	۱۹۱
ج. نرم افزارها و سایت ها	۱۹۲

پیشگفتار

تبیین موضوع

امروزه رأی اکثریت از جایگاه ویژه ای برخوردار است، چه در کاربرد آن در زندگی روزمره و چه در سیاست و تصمیم گیری های کلان. در سیاست می توان به جرئت بیان نمود که اکثریت سالاری، امروزه، در بیشتر کشورها به عنوان یک اصل پذیرفته شده است. بین اکثریت سالاری در دیدگاه غربی و مردم سالاری در دیدگاه اسلام تفاوت های بنیادی وجود دارد، اگرچه در شکل، هر دو حکومت اکثریت سالاری خوانده می شود.

این نوع از حکومت که امروزه مخصوصاً در جوامع غربی طرفداران بسیاری دارد، اکثریت را آگاه و دخیل در سرنوشت خود می داند تا آنجا که اکثریت ملاک پذیرش می شود و حق دارد حکومت تعیین کند و حتی در هر مسئله ای تصمیم بگیرد بدون اینکه قیودی را در بر گیرد. در حالیکه اسلام، رأی اکثریت را بخودی خود نمی پذیرد بلکه معیارهایی را برای پذیرش رأی اکثریت قرار می دهد. آیات فراوانی در قرآن کریم به این مسئله و مخصوصاً صفات اکثریت مردم اشاره دارد که در کل نگاهی همراه با توبیخ را در قرآن می یابیم. در مقابل در سیره امام علی (ع) می بینیم ایشان برای رأی اکثریت احترام قائل بودند و بدان عمل می کردند. البته این نه بدان معناست که تناقضی در این دو وجود دارد بلکه نکته همین جاست، باید بررسی کرد و دید در چه جاهایی خداوند اکثریت را مذمت می کند و در چه جاهایی بدان ارج می نهد و چرا امام (ع) ارزشی برای اکثریت قائل می شدند؟ آیا این بدان معناست که اکثریت ملاک حق و پذیرش است؟ و چه تفاوتی میان دیدگاه قرآن و امام علی (ع) با اکثریت سالاری دموکراتیک وجود دارد.

این پایان نامه، با تحلیل محتوایی درصدد است تا اعتبار رأی اکثریت را نه فقط در سیاست بلکه در حوزه های مختلف مورد بررسی و تبیین قرار دهد.

ضرورت و اهمیت موضوع

از آنجا که اعتبار بخشیدن به رأی اکثریت، یکی از ارکان اصلی جوامع امروزی به شمار می رود، اهمیت و ضرورت تحقیق در این موضوع بیش از هر موضوع دیگری مشهود است. موضوعی که امروزه در بسیاری از جوامع اجرا می گردد، چهارده قرن پیش قرآن کریم به نقد آن پرداخته و رهنمودهایی را درباره این موضوع بیان نموده است تا با خطوط کلی که خداوند برای بشر تعیین نموده است، بتواند به سعادت خود نائل آید. بررسی جایگاه رأی اکثریت و اعتبار آن در حوزه های مختلف اخلاق و معرفت، حکومت و جامعه، و در شریعت و احکام در قرآن کریم و سیره ی امام علی (ع) می تواند ما را در رسیدن به حکومتی راستین و حقیقی مبتنی بر رأی اکثریت رهنمون سازد. از طرفی هم آدمی با ویژگی های اکثریت انسانها آشنا شود تا در تصمیم گیری های بزرگ و کوچک بیشتر وسواس و دقت به خرج دهد. لازم به ذکر است این پایان نامه فقط به بررسی رأی اکثریت در حکومت نمی پردازد بلکه آن را در حوزه های مختلف مورد بررسی قرار می دهد که یکی از مهمترین بخش های آن، اعتبار رأی اکثریت در حکومت است.

پیشینه تحقیق

نگاه به رأی اکثریت، بویژه در برپایی حکومت و انتخاب نوع نظام از مسائلی است که از دیرباز، ذهن بشر را به خود مشغول ساخته است و اندیشمندان و صاحب نظران از دیرباز، تألیفاتی را به قلم تحریر در آورده اند. هرچند در مورد دموکراسی و مردم سالاری دینی به صورت پراکنده، مقالات و کتابهایی نگاشته شده است، اما حکومت فقط یک بخش از مسئله اکثریت سالاری است، و قرآن کریم اعتبار آن را در حوزه های دیگری از جمله معرفت، اخلاق، احکام و شریعت و ... مورد بررسی قرار داده است. و به جرأت می توان گفت تاکنون، هیچ تألیفی اینگونه تقسیم بندی را ارائه ننموده است و به بررسی این موضوع از این زاویه نپرداخته است که

رأی اکثریت در حوزه های مختلف مورد بررسی قرار گیرد، بلکه هر جا سخن از اکثریت سالاری شده همان معنای سیاسی آن به ذهن متبادر می شود، در حالیکه قرآن کریم و سیره امام علی (ع) فراتر از این را برای ما تبیین می کنند و از زاویه های مختلف به این موضوع می پردازند. از اینرو اصلی ترین منبع در این پروژه ابتدا آیات قرآن و سپس مراجعه به کلام امیرالمؤمنین (ع) مخصوصاً نهج البلاغه است و همچنین تفاسیر و کتب روایی قدیم از جمله (التبیین فی تفسیر القرآن شیخ طوسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن علی بن فضل حسن طبرسی، نورالثقلین الحویزی العروسی، اصول کافی محمد بن یعقوب کلینی و وسائل الشیعه شیخ حر عاملی ...) و از تفاسیر جدید از جمله (المیزان فی تفسیر القرآن محمدحسین طباطبائی، تفسیر نمونه مکارم شیرازی و تفسیر تسنیم از آقای عبدالله جوادی آملی ...) و از کتب معاصر (حقوق و سیاست در قرآن محمدتقی مصباح یزدی، مردم سالاری کاظم قاضی زاده، فقه سیاسی عمید زنجانی، مردم سالاری دینی پورفرد و ...)، از کتب غربی (دموکراسی کارل کوهن، رساله ای درباره آزادی جان استوارت میل، دموکراسی چیست؟ دیوید بیتهم و کوپل بویل و ...) و از مقالات (مردم سالاری دینی؛ گفتمان حضرت آیه الله خامنه ای از علی فیاض، جایگاه اقلیت و اکثریت در قرآن، علی کریم پور قراملکی، اکثریت در نگاه قرآن جواد مدرسی و...)، مطالب گران قدری می توان یافت.

سئوالات تحقیق

الف. سؤال اصلی

۱. دیدگاه قرآن کریم و امام علی (ع) در اعتبار رأی اکثریت چیست؟

سئوالات فرعی

۱. آیا رأی اکثریت در حوزه ی معرفت و اخلاق اعتبار دارد؟

۲. آیا حضور حداکثری در حوزه ی سیاست و در تعیین حاکم اسلامی نقش تعیین کننده ای دارد؟

۳. رابطه رأی اکثریت با اجماع در تعیین حاکم اسلامی چگونه است؟

۴. حدود اعتبار نظر عرف به عنوان نماد اکثریت در شریعت و احکام دینی تا چه میزان است؟

فرضیه تحقیق

قرآن کریم رأی اکثریت را به خودی خود نمی پذیرد و کمیت را ملاک اعتبار نمی داند. همچنین امام علی(ع) در پیروی از قرآن حق بودن را معیار پیروی می داند نه اکثریت و اقلیت را.

روش تحقیق

این پژوهش با تحلیل محتوا و به روش کتابخانه ای به صورت فیش برداری و گردآوری مطالب و استفاده از سایت ها و نرم افزارهای تفسیری نگارش یافته است.

گزارشی از رساله

این پایان نامه تحت عنوان اکثریت سالاری در قرآن و کلام امام علی (ع) می باشد که در چهار فصل سامان یافته است. در فصل اول به کلیات پژوهش از جمله مفهوم شناسی واژه اکثریت و واژگان مرتبط با آن از جمله دموکراسی و مردم سالاری دینی، اکثریت عددی یا کیفی و اشکالات اکثریت سالاری و ... پرداخته شده است.

در فصل دوم، اعتبار اکثریت در حوزه ی معرفت و اخلاق مورد بررسی قرار گرفته است که شامل اوصاف اکثریت در قرآن در حوزه دانش و اخلاق، جایگاه اکثریت در قرآن، دیدگاه امام علی (ع) در مورد اکثریت مردم زمان خود، معیار تبعیت و ... می شود.

فصل سوم به اعتبار اکثریت در حوزه ی سیاست و جامعه پرداخته شده است که اعتبار اکثریت در حوزه های حکومت (بیعت)، اجتماع (شوری) و فرهنگ (تعاون) از جمله آنهاست.

و فصل چهارم اعتبار اکثریت در حوزه ی شریعت و احکام دینی مورد بررسی قرار گرفته است که خود شامل نقش اکثریت در اجماع به عنوان تعیین حاکم و نقش اکثریت به عنوان یکی از منابع فقه اسلامی نظیر رجوع به عرف عام و کارشناسان و متخصصان در تبیین موضوعات احکام دینی می باشد.

در طول تحقیقات و با گسترش یافتن دامنه اطلاعات به تعاریفی برخورد کردیم که هرکدام به نوعی ما را در اعتبار اکثریت در حوزه های مختلف رهنمون می کرد. از جمله بیعت، شوری، تعاون، اجماع، عرف که هر کدام در جای خودش مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل اول: کلیات پژوهش

مفهوم شناسی اکثریت

الف. معنای لغوی

اکثریت به معنای بسیاری و فزونی در برابر اقلیت به معنای اندک بودن دو مفهوم نسبی هستند که در مقایسه با یکدیگر معنا می‌یابند. اقلیت پارلمانی، عده‌ای از نمایندگان که با برنامه‌های دولت موافق نباشند و عده‌ای آنان به اندازه‌ای نرسد که رأی ایشان بتواند دولت را ساقط کند (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۷، ص ۳۱۶۸)

در اصطلاح معاصر به بخش بیشتر یا کمتر افراد یک کشور یا منطقه یا شهر یا هر مجموعه دیگری اکثریت و اقلیت گفته می‌شود. اکثریت به معنای بسیاری و فزونی در عدد و شماره در مقابل اقلیت استفاده می‌شود و ۲ نوع اکثریت داریم: اکثریت مطلق و تام. اکثریت مطلق تعداد آراء نصف به علاوه یک می‌باشد و اکثریت نسبی، تعداد آرای است که زیادتر از آراء داوطلبان دیگر باشد. (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۷، ص ۳۱۶۸). همچنین هر یک از آن دو گاه در مقام تجلیل یا تحقیر متعلقشان به کار می‌رود. (راغب اصفهانی، مفردات، ص ۶۸۰ - ۶۸۱، «قل»)

در قرآن کریم از اشتقاق این واژه زیاد بکار رفته است، از جمله: کَثْرٌ، کَثْرَتٌ، کَثْرَکُمْ، اِسْتَكْتَرْتُمْ، تَسْتَكْتِرُونَ، کَثْرَةٌ، کَثْرَتُکُمْ، کَثِیرٌ، کَثِیرٌ، کَثِیرَةٌ، اُکْثَرٌ، اُکْثَرُکُمْ، اُکْثَرُهُمْ، تَکَاثُرٌ، اَلْکُوْثُرُ. (مصطفوی، التحقيق، ج ۱۰، ص ۲۶)

فراهِدِیْ می‌گوید: الْکَثْرَةُ نَمَاءُ الْعِدَدِ. وی می‌گوید: کَثْرُ الشَّيْءِ به معنای اکثره و قَلَّةٌ به معنای اقله است. وقتی گفته می‌شود: رَجُلٌ مَکْثَرٌ یعنی کثیر المال. و رَجُلٌ مَکْثَارٌ یعنی کثیر الکلام. (فراهِدِی، العین، ص ۱۵۵۶)

راغب گفته: کَثْرَتْ و قَلَّتْ در کمیت منفصله مانند اعداد استعمال می‌شود مثل: «وَ اذْکُرُوا اِذْ کُنْتُمْ قَلِیْلًا

فَکَثَرْتُمْ» (اعراف، ۸۶). ولی کثیره برای اعداد استعمال نمی‌شود بلکه در فضل و مال و عزت هم استفاده شده

است و هنگامی که گفته می‌شود «فلان مکتور» یعنی در زیادی مغلوب است و المکتار در کلام متعارف است

و مکاتره و تکاثر یعنی چشم هم چشمی و معارضه کردن در فزونی مال و بزرگی. (راغب اصفهانی، مفردات، ص ۴۲۸)

در فرهنگ لغات قرآن آمده است: کثر الشیء یکثر کثره به معنای زیاد شدن، بسیار گردیدن در کم و کیف، چه حسّی باشد یا معنوی. (قریب، فرهنگ لغات قرآن، ج ۲، صص ۳۴۹-۳۵۱) در باب تفعیل به معنای زیاد گردیدن طبق آیه ۸۶ سوره اعراف می باشد: «وَ اذْکُرُوا اِذْ کُنْتُمْ قَلِیْلًا فَکَثَرْتُمْ: ... به یاد آرید زمانی را که عدّه قلیلی بودید پس خدای تعالی شما را بسیار گردانید». در این باب تنها در همین آیه آمده است. استکثر الشیء یعنی از چیزی بسیار خواست، بسیار شمارش کرد. کثیر به معنای بسیار و اکثر اسم تفصیل است یعنی بیشتر. و تکاثر افتخار و فخرفروشی، افزایش یابی، برتری جوئی، افزون بینی، به عزّت و مال با دیگران به ستیزه و مفاخرت پرداختن آمده است و کوثر به معنای خیر بسیار، سرچشمه خود جوش، سرشار، فزاینده نیز از همین ریشه است. (همان، ج ۲، ص ۳۵۰)

صاحب قاموس گفته: کثیر ممکن است فی نفسه باشد نه با قیاس به دیگری، مثل: «وَ کَآئِن مِّنْ نَّبِیٍّ قَتَلَ مَعَهُ رِبِّیُّنَ کَثِیْرًا (آل عمران، ۱۴۶)» یعنی مردان خدا که فی حدّ هم بسیار بودند و مثل «مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ وَ کَثِیْرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا یَعْمَلُوْنَ (مائده، ۶۶)» که کثیر در مقابل قلیل است ولی ظاهراً اگر قرینه نباشد، لفظ کثیر دلالت ندارد که مقابل آن قلیل است بلکه کثرت در خود موصوف است بی آنکه طرف مقابل در نظر گرفته شود. (قرشی، قاموس قرآن، ج ۶، ص ۹۱)

اکثر اسم تفضیل است و آن فوق النصف است. یعنی در صورتی «وَ لَکِنَّ اَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْکُرُوْنَ (بقره، ۲۴۳)» گفته می شود که بیشتر از نصف مردم شکرگذار نباشند. (همان، ج ۶، ص ۹۱)